

STANISŁAW HOC

PROBLEMATYKA ŚCIGANIA SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW PRZECIWKO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Problematyka przestępstw przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej (zdrada główna, zamach stanu, zdrada dyplomatyczna, szpiegostwo, dezinformacja wywiadowcza, znieważenie Narodu lub RP, zamach na życie Prezydenta RP, czynna napaść i znieważenie Prezydenta RP, czynna napaść i znieważenie przedstawicieli państw obcych oraz symboli państwowych) stanowi interesujący przedmiot badań, aczkolwiek dotychczasowe zainteresowanie doktryną było w tym zakresie dość umiarkowane¹.

I. WŁAŚCIWOŚĆ ORGANÓW ŚCIGANIA I WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

W okresie powojennym sprawy przeciwko państwu podlegały właściwości sądów wojskowych, natomiast przed wojną pozostawały one we właściwości sądów powszechnych (sąd okręgowy lub apelacyjny), przy zachowaniu kryterium przedmiotowego². Obecna zmiana, dokonana w k.p.k., jest słuszna, gdyż brak jest uzasadnienia utrzymywania właściwości sądów wojskowych, która jest właściwością wyjątkową w sprawach przestępstw popełnianych przez osoby cywilne.

Dr hab. STANISŁAW HOC – profesor Uniwersytetu Opolskiego; adres do korespondencji: ul. Bukowskiego 4 m 8, 03-966 Warszawa.

¹ S. H o c, *Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, Opole 2002, s. 5 nn.

² H. K m i e c i a k, *Nowe granice właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych (Część II)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1998, nr 1-2, s. 15-16.

Do dnia 31 grudnia 2007 r. sądom wojskowym podlegają (art. 1 przepisów wprowadzających k.p.k.) żołnierze w służbie czynnej za wszystkie przestępstwa popełnione w czasie pełnienia tej służby, także zamieszczone w rozdziale XVII k.k.

Natomiast po dniu 1 stycznia 2008 r. nastąpi zawężenie jurysdykcji sądownictwa wojskowego w odniesieniu do żołnierzy w służbie czynnej. Żołnierz, który dopuści się np. przestępstw przeciwko RP bez związku z pełnionymi obowiązkami służbowymi, tzn. gdy nie będzie ono godzić w innego żołnierza lub organ wojskowy, nastąpi poza obiektem wojskowym i nie wywoła szkody dla wojska, a jedynie wobec osoby cywilnej, będzie odpowiadał przed sądem powszechnym. Podkreśla się, że jest to zmiana radykalna, ale oczekiwana przez doktrynę i praktykę³. A. Murzynowski wyraża przekonanie, że ta słuszna regulacja zostanie zachowana i w 2003 r. wprowadzona w życie. Dodaje przy tym, iż nie jest zwolennikiem, aby już obecnie przewidywać potrzebę całkowitego zmienienia sądów wojskowych; za utrzymaniem takich wyspecjalizowanych sądów przemawiają – jak podkreśla – pewne względy pragmatyczne⁴.

Według H. Kmiecika prowadzenie postępowania oraz orzekanie w sprawach o przestępstwo przeciwko RP łączy się zazwyczaj z narażeniem się dodatkowo na „upolitycznianie” charakteru (pozamerytoryczne) i upublicznianie zarzutów ze strony grup różnorodnych interesów, a więc jest stresujące w stopniu wysoce przekraczającym zwykłą miarę wynikającą z uprawianej profesji⁵.

W latach 1970-1998 sądy wojskowe rozpoznały ponad 200 spraw przeciwko państwu (przede wszystkim o szpiegostwo), a orzeczenia, które wówczas zapadły, w kapitalnej większości nie zostały uchylone w latach dziewięćdziesiątych⁶, dlatego też wkład merytoryczny właściwych organów prokuratury wojskowej oraz sądownictwa wojskowego, zwłaszcza Izby Wojskowej

³ S. H o c, [w:] O. G ó r n i o k, S. H o c, S. M. P r z y j e m s k i, *Kodeks karny. Komentarz*, t. III, Gdańsk 1999, s. 30.

⁴ A. M u r z y n o w s k i, *Podstawowe zasady rzetelnego procesu a problem zróżnicowania form postępowania w sprawach o przestępstwa*, „Prokuratura i Prawo”, 2001, nr 1, s. 13.

⁵ K m i e c i a k, *Nowe granice*, s. 16; S. M. P r z y j e m s k i, *Prawo karne wojskowe*, Gdańsk 1999, s. 57.

⁶ S. H o c, *Szpiegostwo w nowym kodeksie karnym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1998, nr 1-2 s. 44.

SN, zasługuje na wysoką ocenę (mam na uwadze okres obowiązywania k.k. z 1969 r.)⁷.

Warto zauważyć, że np w Niemczech według § 12 ustawy o ustroju sądów⁸ sądownictwo powszechne w RFN składa się z sądów rejonowych (*Amtsgerichte*), sądów krajowych (*Landsgerichte*) oraz wyższych sądów krajowych (*Oberlandesgerichte*) oraz Związkowego Sądu Najwyższego (*Bundesgerichtshof*). Sądy krajowe orzekają m.in. w sprawach o przestępstwa polityczne, z tym że do orzekania w tych sprawach nie jest powołany „ogólny” sąd karny, lecz specjalna izba do spraw ochrony państwa (*Staatschutzkammer*)⁹. Zgodnie z § 74a ust. 1 wymienionej ustawy izby takie tworzy się w tych sądach krajowych, w których okręgu ma swą siedzibę wyższy sąd krajowy, a właściwość sądów krajowych w tych sprawach rozciąga się na cały obszar wyższego sądu krajowego. Wyższe sądy krajowe, w których okręgu ma swą siedzibę rząd krajowy, są m.in. właściwe do rozpoznawania środków odwoławczych od orzeczeń wydanych przez działające przy sądach krajowych izby do spraw ochrony państwa (§ 120 ustawy o ustroju sądów).

Przestępstwa przeciwko RP są przestępstwami publiczno-skargowymi, ściganymi z urzędu. W sprawach o wymienione przestępstwa prowadzi się śledztwo obligatoryjne (art. 309 k.p.k.) – o zbrodnie i o występki, w których nie prowadzi się dochodzenia.

Przepis art. 469 § 1 k.p.k. stanowi, że dochodzenie w trybie uproszczonym prowadzi się m.in. w sprawach o przestępstwa zagrożone karą nie przekraczającą 3 lat pozbawienia wolności. Zdaniem S. Waltosia¹⁰ do katalogu spraw prowadzonych w trybie uproszczonym zakradł się błąd: siedem przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności do lat 3, należących do właściwości sądu okręgowego (art. 133, 135 § 2, 13 § 2-4), nie należało włączać do katalogu.

W tej sytuacji trzeba, jego zdaniem, przyjąć w prokuraturze zasadę, że w tych sprawach nie korzysta się z możliwości prowadzenia dochodzenia uproszczonego.

⁷ S. H o c, *Glosa do postanowienia SN z dnia 23 sierpnia 2000 r. WZ 34/2000*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 2001, nr 1, s. 156.

⁸ Ustawa o ustroju sądów (*Gerichtsverfassungsgesetz*) w brzmieniu z dnia 9 maja 1975 r. została opublikowana w BGBI, s. 1077.

⁹ C. R o x i n, *Strafverfahrensrecht*, München 1995, s. 27.

¹⁰ S. W a l t o ś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2001, s. 468.

Sądzę, iż powyższa kwestia jest jednak wyjaśniona w sposób zrozumiały na gruncie k.p.k. w odniesieniu do zakresu przedstawionego śledztwa obligatoryjnego i właściwości przedmiotowej sądu okręgowego. W nowelizacji k.p.k. z 10 stycznia 2003 r. zmieniono treść art. 469.

Zgodnie z art. 25 § 1 sąd okręgowy orzeka w pierwszej instancji w sprawach m.in. o zbrodnie określone w art. 127, 128, 130 § 2 i 4, 134 k.k. oraz o występki określone w rozdziale XVII (art. 133, 135, 136, 137 k.k.).

Niektóre rozprawy o przestępstwa przeciwko RP mogą być prowadzone z wyłączeniem jawności. Wyłączenie jawności rozprawy z mocy ustawy następuje w części dotyczącej przesłuchania osoby obowiązanej do zachowania tajemnicy państwowej, służbowej lub związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji, co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek (art. 181 § 1 k.p.k.). Sąd, zgodnie z art. 360 § 1 k.p.k., wyłącza jawność rozprawy w całości albo w części, jeżeli jawność mogłaby:

- 1) wywołać zakłócenie spokoju publicznego;
- 2) obrażać dobre obyczaje;
- 3) ujawnić okoliczności, które ze względu na ważny interes państwa powinny być zachowane w tajemnicy;
- 4) naruszyć ważny interes prywatny.

Dla wyłączenia jawności określonego w art. 360 § 1 k.p.k. potrzebne jest postanowienie sądu. Zgodnie z art. 364 § 1 k.p.k. ogłoszenie wyroku odbywa się jawnie, natomiast jeżeli jawność rozprawy wyłączono w całości lub w części, przytoczenie powodów wyroku może nastąpić również z wyłączeniem jawności w całości lub w części.

Tajemnicą państwową, zgodnie z art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych¹¹, jest informacja niejawna określona w wykazie rodzajów informacji niejawnych, stanowiących załącznik nr 1, której nieuprawnione ujawnienie może spowodować istotne zagrożenie dla podstawowych interesów RP, a w szczególności dla niepodległości lub nienaruszalności terytorium, interesów obronności, bezpieczeństwa państwa i obywateli, albo narazić te interesy na co najmniej znaczną szkodę. Natomiast według art. 2 pkt 2 wymienionej ustawy tajemnicą służbową jest informacja niejawna nie będąca tajemnicą państwową, uzyskana w związku z czynnościami służbowymi albo wykonywaniem prac zleconych, której nieuprawnione ujawnienie mogłoby narazić na szkodę interes państwa, interes

¹¹ Dz.U. Nr 11, poz. 95 ze zm.; S. H o c, *Uwagi krytyczne o ustawie o ochronie informacji niejawnych*, „Prokuratura i Prawo”, 2001, nr 3.

publiczny lub prawnie chroniony interes obywateli albo jednostki organizacyjnej.

Śledztwo prowadzi Policja, jeżeli nie prowadzi go prokurator (art. 311 § 1 k.p.k.). Jeżeli prokurator wszczął śledztwo, może powierzyć Policji jego przeprowadzenie bądź w całości, bądź w określonym zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności śledztwa (art. 311 § 3). Uprawnienia Policji przysługują między innymi także organom Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (art. 312 k.p.k.). Na podstawie art. 5 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW) oraz Agencji Wywiadu (AW) do zadań Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego należy m.in. rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw szpiegostwa, terroryzmu, naruszenia tajemnicy państwowej i innych przestępstw godzących w bezpieczeństwo państwa oraz ściganie ich sprawców.

Żołnierze Wojskowych Służb Informacyjnych realizują określone czynności według właściwości podmiotowej, nie przysługują im kompetencje śledcze¹².

Na podstawie art. 3 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych (WSI) do ich zadań należy rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie podlegających orzecznictwu sądów wojskowych m.in. następujących przestępstw: szpiegostwa, terroryzmu, przestępstw określonych w części wojskowej k.k. i innych przestępstw przeciwko obronności państwa albo popełnionych na szkodę państwa sojuszniczego oraz współdziałanie w tym zakresie z organami powołanymi do ścigania ich sprawców. W zakresie zadań, o których mowa w art. 3 ust. 1, żołnierze WSI wykonują:

- 1) czynności analityczno-informacyjne,
- 2) czynności operacyjno-rozpoznawcze,
- 3) czynności wynikające z przepisów o ochronie informacji niejawnych,
- 4) inne czynności służbowe wynikające z przepisów o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych – zgodnie z zakresami działania jednostek organizacyjnych WSI, w których pełnią służbę, oraz zakresami obowiązków przypisanych do zajmowanych stanowisk służbowych (art. 17).

¹² Por. S. H o c, *Refleksje na marginesie art. 10 ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1992, nr 3-4, s. 31-38; P. T o m a s z e w s k i, *Uwagi do artykułu na temat „Refleksje na marginesie art. 10 ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa”*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1992, nr 3-4; A. G l o n e k, *Kilka uwag na marginesie opracowań S. Hoca i P. Tomaszewskiego na temat art. 10 ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa, zamieszczonych w WPO 1992, nr 3-4*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1994, nr 2, s. 43-47; S. H o c, *Glosa do uchwały Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 stycznia 1996, nr 12/94*, „Państwo i Prawo”, 1996, nr 8-9, s. 163-166.

W wypadku czynności operacyjno-rozpoznawczych podejmowanych przez WSI w celu realizacji zadań, o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 1, 2 i 4-8 (m.in. wykrywanie przestępstw przeciwko RP), gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo gdy zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że będą one nieskuteczne lub nieprzydatne, sąd, na pisemny wniosek Szefa WSI, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego, może, w drodze postanowienia, zarządzić kontrolę operacyjną, która jest prowadzona tajnie i polega na:

- 1) kontrolowaniu treści korespondencji,
- 2) kontrolowaniu zawartości przesyłek,

3) stosowaniu środków technicznych umożliwiających uzyskiwanie w sposób niejawnny informacji i dowodów oraz ich utrwalanie, w szczególności treści rozmów telefonicznych i innych informacji przekazywanych za pomocą sieci telekomunikacyjnych lub teleinformatycznych (art. 24 ustawy o WSI).

Sądem jest Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie. W przypadku uzyskania w toku prowadzenia kontroli operacyjnej dowodów, pozwalających na wszczęcie postępowania karnego lub mających znaczenie dla toczącego się postępowania karnego, Szef WSI przekazuje Prokuratorowi Generalnemu materiały zgromadzone podczas prowadzenia tej kontroli, w razie potrzeby wraz z zawiadomieniem o popełnieniu przestępstwa (art. 26 ust. 3 ustawy o WSI).

W sprawach m.in. o przestępstwa przeciwko RP czynności operacyjno-rozpoznawcze WSI, zmierzające do sprawdzenia uzyskanych wcześniej wiarygodnych informacji o przestępstwie oraz wykrycia sprawców i uzyskania dowodów, mogą polegać na dokonaniu w sposób niejawnny nabycia, zbycia lub przejęcia przedmiotów pochodzących z przestępstwa, ulegających przypadkowi albo których wytwarzanie, posiadanie, przewożenie lub którymi obrót jest zabroniony, a także przyjęciu lub wręczeniu korzyści majątkowej (art. 28).

W ustawie o ABW oraz AW nie definiuje się bliżej pojęcia „czynności operacyjno-rozpoznawcze” (nie czynią tego również ustawy o Policji, Straży Granicznej, Wojskowych Służbach Informacyjnych). Pragnę podkreślić, iż czynności operacyjno-rozpoznawcze nie są określane *expressis verbis* w k.p.k., a ich podstawą prawną są np. przepisy ustawy o ABW oraz AW i o Policji. Problem czynności operacyjno-rozpoznawczych nie doczekał się powszechnie dostępnych opracowań badawczych, aczkolwiek wielu autorów (np. T. Hanausek) pisze o tym w swoich pracach.

Sądzę, iż brak definicji czynności operacyjno-rozpoznawczych jest świadomym zabiegiem ustawodawcy, który odsyła tu do doktryny. Warto jednak

zauważyć pewne próby ustawodawcy: np. według art. 277 § 1 kodeksu celnego czynności operacyjno-rozpoznawcze organów celnych polegają na uzyskiwaniu, gromadzeniu, przetwarzaniu i sprawdzaniu w sposób jawny lub niejawni informacji dotyczących wymiany towarowej z zagranicą, jeżeli zachodzi przypuszczenie narażenia interesów i praw majątkowych Skarbu Państwa albo konieczność uzyskania rozpoznania w tym zakresie (Dz.U. z 2001 r. Nr 75, poz. 802 ze zm.). Na podstawie wymienionego przepisu Minister Finansów w dniu 31 grudnia 2002 r. wydał rozporządzenie w sprawie form, metod, trybu i warunków wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych przez organy celne (Dz.U. z 2003 r. Nr 6, poz. 70).

W niektórych państwach czynności operacyjno-rozpoznawcze zdefiniowano: np. art. 1,6 ustawy z 5 sierpnia 1995 r. o działalności operacyjno-rozpoznawczej w Federacji Rosyjskiej, art. 3 ust. 3 ustawy o działalności operacyjnej w Republice Litewskiej.

Zdaniem S. Waltosia definiowanie czynności operacyjnych, sprawdzających czy też wyjaśniających, byłoby próbą ryzykowną, gdyż w pojęciach tych tkwi zbyt wiele niewiadomych¹³.

Przez czynności operacyjno-rozpoznawcze należy rozumieć zespół przedsięwzięć jawnych, poufnych i tajnych, podejmowanych w celu uzyskania, gromadzenia, sprawdzania, przetwarzania informacji realizowanych w zakresie ustawowych zadań ABW, AW, WSI, Policji. Warto podkreślić, iż zakres czynności operacyjno-rozpoznawczych jest ograniczony, a organy dokonujące tych czynności (np. ABW, AW, WSI) nie korzystają w trakcie ich prowadzenia z uprawnień wynikających z przepisów k.p.k.

Zgodnie z ustawą z 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej (ŻW) i wojskowych organach porządkowych (Dz.U. Nr 123, poz. 1353) do zadań ŻW należy m.in.: wykrywanie przestępstw i wykroczeń, w tym skarbowych, popełnionych przez osoby, o których mowa w art. 3 ust. 2 (np. żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową), ujawnianie i ściganie ich sprawców oraz ujawnianie i zabezpieczenie dowodów tych przestępstw i wykroczeń. Powyższe zadania ŻW realizuje m.in. poprzez wykonywanie czynności operacyjno-rozpoznawczych, czynności procesowych w zakresie i na zasadach przewidzianych w przepisach o postępowaniu karnym i karnym skarbowym. Przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych, podejmowanych przez ŻW w granicach zadań określonych w art. 4 ust. 1 oraz w stosunku do osób

¹³ S. W a l t o s i, *Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 1968, s. 146.

wskazanych w art. 3 ust. 2 pkt 1, pkt 3 lit. b i pkt 5, w celu zapobieżenia, wykrycia, ustalenia sprawców oraz uzyskania i utrwalenia dowodów ściganych z oskarżenia publicznego, umyślnych przestępstw, m.in. przeciwko RP – gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo zachodzi duże prawdopodobieństwo, że będą nieskuteczne lub nieprzydatne – wojskowy sąd okręgowy, na pisemny wniosek Komendanta Głównego ŻW, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego lub na pisemny wniosek komendanta oddziału ŻW i pisemnej zgody właściwego miejscowo wojskowego prokuratora okręgowego, może w drodze postanowienia zarządzić kontrolę operacyjną. Kontrola operacyjna jest prowadzona niejawnie i polega na:

1) kontrolowaniu treści korespondencji,

2) kontrolowaniu zawartości przesyłek,

3) stosowaniu środków technicznych umożliwiających uzyskiwanie w sposób niejawnie informacji i dowodów oraz ich utrwalanie, w szczególności obrazu, treści rozmów telefonicznych i innych informacji przekazywanych za pomocą sieci telekomunikacyjnych.

W sprawach o m.in. przestępstwa przeciwko RP czynności operacyjno-rozpoznawcze ŻW, zmierzające do sprawdzenia uzyskanych wcześniej wiarygodnych informacji o przestępstwie oraz ustalenia sprawców i uzyskania dowodów przestępstwa, mogą polegać na dokonaniu w sposób niejawnie nabywania, zbywania lub przejęcia przedmiotów pochodzących z przestępstwa, ulegających przepadkowi albo których wytwarzanie, posiadanie, przewożenie lub którymi obrót jest zabroniony, a także przyjęciu lub wręczeniu korzyści majątkowej. W powyższych sprawach może być zarządzone niejawnie nadzorowanie wytwarzania, przemieszczania, przechowywania i obrotu przedmiotami przestępstwa, jeżeli nie stworzy się zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego.

W przypadku uzyskania materiałów mogących być dowodem pozwalającym na wszczęcie postępowania karnego lub mającym znaczenie dla toczącego się postępowania karnego Komendant Główny ŻW lub komendant oddziału ŻW przekazuje właściwemu wojskowemu prokuratorowi okręgowemu wszystkie materiały, zgromadzone podczas stosowania wyżej wymienionych czynności operacyjno-rozpoznawczych, z wnioskiem o wszczęcie postępowania karnego. W postępowaniu przed sądem w odniesieniu do tych materiałów stosuje się odpowiednio przepis art. 393 § 1 zdanie pierwsze k.p.k. („Wolno odczytywać na rozprawie protokoły oględzin, przeszukania i zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytucji, zakładów lub instytucji, dane o karalności i wyniki

wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe i złożone w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym”).

Mogą powstać zasadnicze wątpliwości co do właściwości w zakresie zapobiegania i wykrywania przestępstw przeciwko RP i ścigania ich sprawców. Wątpliwość wynika np. z zakresu znaczeniowego zwrotu „przestępstwa godzące w bezpieczeństwo państwa”, użytego w art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o ABW oraz AW. Na pewno nie wszystkie czyny stypizowane w rozdziale XVII (np. w art. 133, 135, 136, 137 i 138 § 1) godzą w bezpieczeństwo państwa, natomiast – poza czynami ujętymi w art. 127-132 i 138 § 2 – niewątpliwie zamach na życie prezydenta RP (art. 134) godzi w bezpieczeństwo państwa. Stąd Policja jest – moim zdaniem – właściwa w zakresie ścigania sprawców przestępstw stypizowanych w art. 133, 135, 136, 137, 138 § 1, aczkolwiek w konkretnych spornych sytuacjach dotyczących właściwości decyzję powinien podejmować prokurator.

Należy zauważyć, że według art. 19 ust. 1 ustawy o Policji przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych, podejmowanych przez Policję w celu zapobieżenia, wykrycia, ustalenia sprawców, a także uzyskania i utrwalenia dowodów ściganych z oskarżenia publicznego, umyślnych przestępstw, m.in. określonych w art. 134, art. 135 § 1, art. 136 § 1, gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że będą nieskuteczne lub nieprzydatne, sąd okręgowy, na pisemny wniosek Komendanta Głównego Policji, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego, albo na pisemny wniosek komendanta wojewódzkiego Policji, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody właściwego miejscowo prokuratora okręgowego, może w drodze postanowienia zarządzić kontrolę operacyjną. Kontrola operacyjna prowadzona jest niejawnie i polega na:

- 1) kontrolowaniu treści korespondencji,
- 2) kontrolowaniu zawartości przesyłek,

3) stosowaniu środków technicznych umożliwiających uzyskiwanie w sposób niejawnie informacji i dowodów oraz ich utrwalanie, w szczególności treści rozmów telefonicznych i innych informacji przekazywanych za pomocą sieci telekomunikacyjnych.

Między innymi w sprawach o powyższe przestępstwa czynności operacyjno-rozpoznawcze, zmierzające do sprawdzenia uzyskanych wcześniej wiarygodnych informacji o przestępstwie oraz ustalenia sprawców i uzyskania dowodów przestępstwa, mogą polegać na dokonaniu w sposób niejawnie nabywania, zbycia lub przejęcia przedmiotów pochodzących z przestępstwa, ulegających przypadkowi, albo których wytwarzanie, posiadanie, przewożenie lub

którymi obrót jest zabroniony, a także przyjęciu lub wręczeniu korzyści majątkowej. W celu udokumentowania przestępstw określonych m.in. w art. 134, art. 135 § 1, art. 136 § 1 albo ustalenia tożsamości osób uczestniczących w tych przestępstwach lub przejęcia przedmiotów przestępstw Komendant Główny Policji lub komendant wojewódzki Policji może zarządzić niejawną nadzorowanie wytwarzania, przemieszczania, przechowywania i obrotu przedmiotami przestępstwa, jeżeli nie stworzy to zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego.

W przypadku uzyskania dowodów pozwalających na wszczęcie postępowania karnego lub mających znaczenie dla toczącego się postępowania karnego Komendant Główny Policji lub komendant wojewódzki Policji przekazuje prokuratorowi okręgowemu wszystkie materiały zgromadzone podczas stosowania wymienionych czynności operacyjno-rozpoznawczych, w razie potrzeby z wnioskiem o wszczęcie postępowania karnego. W postępowaniu przed sądem w odniesieniu do tych materiałów stosuje się przepisy art. 393 § 1 zdanie pierwsze k.p.k.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę, iż ABW jest jedyną służbą specjalną wśród państw Unii Europejskiej i aplikujących do niej, która posiada również kompetencje dochodzeniowo-śledcze. Jest to rozwiązanie czyniące z ABW służbę *quasi*-policyjną.

Kompetencje śledcze, oprócz operacyjno-rozpoznawczych, posiadają także FBI, FSB, SBU i KDB.

Według B. Piwnik, byłej Minister Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego, prokuratorzy często uznają za celowe dalsze funkcjonowanie wydziałów śledczych UOP. Zauważają przy tym, że w sprawach dotyczących bezpieczeństwa państwa brak jest obecnie służb mogących zastąpić jednostki i funkcjonariuszy Zarządu Śledczego UOP. Wprawdzie – jak podkreślają – efekt postępowania przygotowawczego nie zależy głównie od tego, jaka instytucja prowadzi je pod nadzorem prokuratora, i można sobie wyobrazić przejęcie zadań UOP przez inną strukturę śledczą, ale nie można też pomijać realnego niebezpieczeństwa obniżenia poziomu pracy śledczej przy rezygnacji z istniejącej struktury o niekwestionowanym potencjale kadrowym i zapleczu logistycznym¹⁴.

W utworzonej w 2003 roku ABW funkcjonuje m.in. Departament Postępowań Karnych, który posiada wydziały w delegaturach ABW.

¹⁴ Sprawozdanie stenograficzne z 12 posiedzenia Sejmu w dniu 25 stycznia 2002 r., s. 79-80, odpowiedź na zapytanie poselskie.

Zdaniem S. Waltosia¹⁵ UOP łączy w sobie służby policji politycznej, wywiadu i kontrwywiadu. Na przykład na Węgrzech Urząd Bezpieczeństwa Narodowego prowadzi – do wszczęcia śledztwa – czynności związane z wykrywaniem przestępstw przeciwko państwu (rozdział X węgierskiego k.k.), natomiast Wojskowy Urząd Bezpieczeństwa prowadzi – do wszczęcia śledztwa – czynności związane z wykrywaniem przestępstw przeciwko państwu (rozdział X węgierskiego k.k.) według swojej kompetencji w stosunku do żołnierzy. Śledztwo w tych sprawach prowadzi prokurator przy udziale policji¹⁶.

W RFN operacyjnym zwalczaniem przestępstw przeciwko państwu zajmują się Federalny Urząd Ochrony Konstytucji i Krajowe Urzędy Ochrony Konstytucji (*Bundesverfassungsschutzgesetz* z 20 grudnia 1990 r., opublikowana w BGBl, I, s. 2970). Zadaniem Federalnego i Krajowych Urzędów Ochrony Konstytucji jest gromadzenie i wykorzystywanie informacji, w szczególności danych rzeczowych i osobowych, wiadomości i materiałów o:

1) dążeniach wymierzonych przeciwko wolnościowemu, demokratycznemu porządkowi konstytucyjnemu, istnieniu lub bezpieczeństwu związku lub kraju związkowego albo zmierzającym do niezgodnego z prawem usunięcia organów konstytucyjnych związku lub kraju związkowego;

2) działalności zagrażającej bezpieczeństwu lub działalności wywiadowczej, prowadzonej przez obce państwo, a mieszczącej się w zakresie obowiązywania ustawy;

3) dążeniach, które przemocą lub zmierzającymi do niej działaniami przygotowawczymi zagrażają istotnym interesom RFN.

Natomiast czynności śledcze wykonują, pod nadzorem sądu, wydziały ochrony państwa w Polizeidirektion (działających na poziomie struktury sądów krajowych) oraz odpowiednio: Departament Ochrony Państwa w Federalnym Urzędzie Kryminalnym i Wydziały Ochrony Państwa w Federalnym Urzędzie Kryminalnym i Wydziały Ochrony Państwa w krajowych urzędach kryminalnych (*Bundeskriminalamtgesetz* z 7 lipca 1997 r., opublikowana w BGBl, I, s. 1650).

¹⁵ W a l t o ś, *Proces karny. Zarys systemu*, s. 172.

¹⁶ S. H o c, *O niektórych aspektach organizacji, zakresu kompetencji i funkcjonowania służb bezpieczeństwa narodowego Republiki Węgierskiej*, „Przegląd Sejmowy”, 1998, nr 6, s. 49-50.

II. STOSOWANIE CZYNNOŚCI OPERACYJNO-ROZPOZNAWCZYCH

Według art. 27 ustawy o ABW oraz AW przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych podejmowanych przez ABW w celu realizacji zadań określonych w art. 5 ust. 1 pkt 2 rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw szpiegostwa, terroryzmu, naruszenia tajemnicy państwowej i innych przestępstw godzących w bezpieczeństwo państwa oraz ściganie ich sprawców, gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że będą nieskuteczne lub nieprzydatne, sąd (Sąd Okręgowy w Warszawie – S.H.), na pisemny wniosek Szefa ABW, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego, może, w drodze postanowienia, zarządzić kontrolę operacyjną, która prowadzona jest niejawnie i polega na:

- 1) kontrolowaniu treści korespondencji,
- 2) kontrolowaniu zawartości przesyłek,
- 3) stosowaniu środków technicznych umożliwiających uzyskiwanie w sposób niejawnie informacji i dowodów oraz ich utrwalanie, a w szczególności treści rozmów telefonicznych i innych informacji przekazywanych za pomocą sieci telekomunikacyjnych.

Szef ABW informuje Prokuratora Generalnego o wynikach kontroli operacyjnej po jej zakończeniu, a na jego żądanie również o przebiegu tej kontroli, przedstawiając zebrane w jej toku materiały. W przypadku uzyskania dowodów pozwalających na wszczęcie postępowania karnego lub mających znaczenia dla toczącego się postępowania karnego Szef ABW przekazuje Prokuratorowi Generalnemu materiały zgromadzone podczas stosowania kontroli operacyjnej, w razie potrzeby z wnioskiem o wszczęcie postępowania karnego. W postępowaniu przed sądem, w odniesieniu do tych materiałów, stosuje się odpowiednio przepis art. 393 § 1 zdanie pierwsze k.p.k.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ABW oraz AW w granicach zadań, o których mowa w art. 5 ust. 1, funkcjonariusze ABW wykonują:

- 1) czynności operacyjno-rozpoznawcze i dochodzeniowo-śledcze w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw oraz ścigania ich sprawców;
- 2) czynności operacyjno-rozpoznawcze i analityczno-informacyjne w celu uzyskiwania i przetwarzania informacji istotnych dla ochrony bezpieczeństwa państwa i jego porządku konstytucyjnego.

ABW wykonuje również czynności na polecenie sądu lub prokuratora w zakresie określonym w k.p.k. oraz k.k.w. Funkcjonariusze ABW wykonują

czynności tylko w zakresie właściwości tej Agencji i w tym zakresie przysługują im uprawnienia procesowe policjantów, wynikające z przepisów k.p.k.

Na podstawie art. 30 ustawy o ABW oraz AW w sprawach o przestępstwa m.in. przeciwko RP, w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych zmierzających do udokumentowania tych przestępstw albo ustalenia tożsamości osób uczestniczących w tych przestępstwach lub przejęcia przedmiotów przestępstwa, Szef ABW może, przed wszczęciem postępowania karnego, zarządzić niejawnie nadzorowanie wytwarzania, przemieszczania, przechowywania i obrotu przedmiotami przestępstwa, jeżeli nie stworzy to zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego. O zarządzeniu, przebiegu i wynikach czynności Szef ABW niezwłocznie zawiadamia Prokuratora Generalnego, który może nakazać ich zaniechanie. Przy wykonywaniu wymienionych czynności może być stosowana kontrola korespondencji lub środki techniczne na zasadach określonych w art. 27.

Celem czynności operacyjno-rozpoznawczych m.in. ABW, AW, WSI i Policji prowadzonych w sposób tajny jest dostarczenie informacji, których uzyskanie w inny sposób byłoby utrudnione lub niemożliwe.

W sprawach o przestępstwa określone w art. 127-132 k.k. czynności operacyjno-rozpoznawcze zmierzające do sprawdzenia uzyskanych wcześniej wiarygodnych informacji o przestępstwie oraz wykrycia sprawców i uzyskania dowodów mogą polegać na dokonaniu w sposób niejawny nabycia lub przejęcia przedmiotów pochodzących z przestępstwa, ulegających przypadkowi albo których wytwarzanie, posiadanie, przewożenie lub którymi obrót są zabronione, a także przyjęciu lub wręczeniu korzyści majątkowej. W czasie wykonywania tych czynności może być stosowana kontrola korespondencji lub środki techniczne na zasadach określonych w art. 27 ustawy o ABW oraz AW. Czynności nie mogą polegać na kierowaniu działaniami wyczerpującymi znamiona czynu zabronionego pod groźbą kary.

Zdaniem L. Gardockiego¹⁷ działanie metodą prowokacji jest dla organów powołanych do ścigania przestępstw zawsze kuszące jako łatwiejsza od innych metoda zbierania dowodów popełnienia przestępstwa, ale szkodliwość tej metody polega na sztucznym mnożeniu przestępstw, które bez stosowania prowokacji nigdy by nie zaistniały. Trzeba jednak przyznać – jak podkreśla Gardocki – że przytoczone tu argumenty przeciwko legalności prowokacji

¹⁷ L. Gardocki, *Prawo Karne*, Warszawa 2001, s. 98-99.

mają mniejszą siłę przekonywania w odniesieniu do takich sytuacji, w których osoba prowokowana zajmuje się już pewną działalnością przestępczą o dużej szkodliwości społecznej (np. szpiegostwem). Prowokacja ma wówczas na celu – jak słusznie zauważa – przyłapanie jej na fragmencie tej działalności i przerwanie jej przez doprowadzenie do skazania sprawcy. A. Taracha¹⁸ neguje natomiast wyposażenie UOP w możliwość stosowania zakupu kontrolowanego (który określa prowokacją policyjną) do zwalczania szpiegostwa.

Podkreśla się, że praca operacyjna organów policyjnych i służb specjalnych oparta jest na wątpliwych – z punktu widzenia moralności – działaniach, którym jednak przyświecają cele mocno pragmatyczne i akceptowane czy wręcz żądane przez społeczeństwo, np. ustalenie sprawców przestępstwa i znalezienie dowodów ich winy¹⁹.

Należy zauważyć, że w 2001 r. znowelizowano ustawę o Policji i Straży Granicznej m.in. poprzez dokładniejsze uregulowanie kontroli operacyjnej, która polega na kontroli korespondencji, kontroli zawartości przesyłek, stosowaniu środków technicznych umożliwiających uzyskanie w sposób niejawni informacji i dowodów oraz ich utrwalanie, a w szczególności treści rozmów telefonicznych i innych informacji przekazywanych za pomocą sieci telekomunikacyjnej, którą stosuje sąd okręgowy na pisemny wniosek uprawnionych organów za zgodę właściwego prokuratora. Natomiast poselski projekt ustawy (druk nr 1409 z 8 lipca 1999 r.) o sądowej kontroli stosowania przez Policję, UOP i Kontrolę Skarbową środków technicznych i kontroli korespondencji w ramach wykonywanych czynności operacyjno-rozpoznawczych został w dniu 25 kwietnia 2001 r. odrzucony po pierwszym czytaniu. Podkreślono przy tym, że stracił on wiele ze swej aktualności, dlatego powinien być zastąpiony przez nowelizację ustawy o UOP, z odniesieniem także do WSI²⁰. Powstała więc sytuacja pewnej asymetrii, polegająca na zróżnicowanym podejmowaniu decyzji o stosowaniu środków technicznych przez sąd oraz organy administracji – czyli polityków (Prokurator Generalny, Minister Obrony Narodowej, Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej), co jest

¹⁸ A. T a r a c h a, *Zakres czynności operacyjno-rozpoznawczych w świetle ustawodawstwa „policyjnego”*, [w:] *Kierunki i stan reformy prawa karnego*, red. T. Bojarski, E. Skrętowicz, Lublin 1995, s. 106.

¹⁹ B. K u r z ę p a, *Podstęp przy zwalczaniu przestępczości zorganizowanej*, „Prokurator”, 2001, nr 1, s. 46-47.

²⁰ Wystąpienie posła Konstantego Miodowicza. Sprawozdanie stenograficzne ze 107 posiedzenia Sejmu w dniu 24.04.2001 r., s. 56.

rozwiązaniem niedopuszczalnym w demokratycznym państwie prawa. Nadzór sądowy nad stosowaniem środków technicznych przez UOP, WSI, Kontrolę Skarbową zapewniłby większe gwarancje praworządności. Niezrozumiała jest więc postawa rządu w tej kwestii. Nadzór sądowy wprowadzono dopiero na podstawie ustawy o ABW i AW w dniu 29 czerwca 2002 r. W państwach Unii Europejskiej przyjęto, że kontrolę nad stosowaniem środków technicznych sprawują sądy powszechne.

Ustawa z dnia 21 lipca 2000 r. – *Prawo telekomunikacyjne*²¹ – znowelizowała m.in. ustawę o UOP i Policji, umożliwiając im dostęp do danych billingowych (obejmują one informacje o numerze lub identyfikatorze stacji abonenta, jego adresie i typie stacji, ogólnej liczbie jednostek taryfikacyjnych zaliczonych na rzecz danej stacji w okresie rozliczeniowym, numerach wywołanych przez abonenta, rodzaju połączenia lub innej usługi telekomunikacyjnej) bez konieczności uzyskania zgody Prokuratora Generalnego. Eliminuje się więc nadzór nad niektórymi działaniami służb specjalnych (UOP i WSI) i Policji, co należy ocenić krytycznie. Powstają uzasadnione – moim zdaniem – wątpliwości co do zgodności tej regulacji z Konstytucją RP, a także ustawą o ochronie danych osobowych²².

Na podstawie art. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym²³ jej przepisy stosuje się w sprawach o przestępstwo popełnione w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie przestępstw określonych m.in. w art. 134 k.k. (zamach na życie Prezydenta RP).

Institucja świadka koronnego jest jedną z nowych regulacji mających na celu zwalczanie zorganizowanej przestępczości. Jest to niewątpliwie rozwiązanie kontrowersyjne, dopuszczające uchylenie karalności sprawcy określonych przestępstw, który zdecydował się podjąć współpracę z wymiarem sprawiedliwości²⁴.

W tym kontekście warto nadmienić, iż ustawa o postępowaniu karnym RFN (StPO) w paragrafach 110a do 110e normuje warunki działania tajnego agenta policji (Verdecte Ermittler). Agentem może być tylko funkcjonariusz

²¹ Dz.U. Nr 73, poz. 852 ze zm.

²² S. H o c, *Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000 r. I KZP 60/99*, „Orzecznictwo Sądów Polskich”, 2000, nr 11, s. 565.

²³ Dz.U. Nr 114, poz. 738 ze zm.

²⁴ Por. np. J. G r a j e w s k i, *Institucja świadka koronnego w procesie karnym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1994, nr 3-4; B. K u r z ę p a, *Świadek koronny w polskim procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9; S. W a l t o ś, *Świadek koronny – obrzeża odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 2.

służby policji, który zajmuje się ściganiem karnym, mając zmienioną tożsamość, wolno skierować go m.in. do wykrywania przestępstw przeciwko bezpieczeństwu państwa.

Należy podkreślić, że według art. 237 § 3 k.p.k. kontrola i utrwalanie treści rozmów telefonicznych są dopuszczalne tylko wtedy, gdy toczące się postępowanie lub uzasadniona obawa popełnienia nowego przestępstwa dotyczy m.in. zdrady głównej, zamachu stanu i szpiegostwa. Zarządzenie kontroli i utrwalania treści rozmów możliwe jest dopiero po wszczęciu postępowania przygotowawczego (czyli po wydaniu wniosku o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia) lub sądowego. Bez znaczenia będzie natomiast faza postępowania przygotowawczego, w której czynność ta zostanie zarządzona (tzn. *in rem* czy *in personam*). Kontrola i utrwalanie rozmów zarządzone na podstawie art. 237 § 1 k.p.k. musi mieć określony cel, którym jest wykrycie i uzyskanie dowodów dla już wszczętego i toczącego się postępowania karnego lub zapobieżenie popełnieniu nowego przestępstwa.

Według SN przekazywanie informacji innych niż rozmowy telefoniczne, o których mowa w art. 241 k.p.k., oznacza nie mające charakteru rozmowy telefonicznej przesyłanie informacji za pośrednictwem sieci telekomunikacyjnej, tj. przez przewody, systemy radiowe, optyczne lub jakiegokolwiek inne urządzenia wykorzystujące energię elektromagnetyczną²⁵.

Jest to trafny pogląd²⁶, jakkolwiek wyrażano również stanowiska odmienne²⁷.

Art. 241 k.p.k. nie może stanowić podstawy stosowania podsłuchu bezpośredniego, polegającego na przechwytywaniu treści zwykłych rozmów za pomocą ukrytych mikrofonów lub nadajników zainstalowanych w pomieszczeniu, w którym przebywają inwigilowane osoby. Informacja taka jest bowiem kontrolowana i utrwalana podczas jej przekazywania drogą telekomunikacyjną.

²⁵ S. H o c, *Glosa do uchwały SN – Izba Karna z dnia 21 marca 2000 r.*, I KZP 60/99, „Orzecznictwo Sądów Polskich”, 2000, nr 11, s. 563-566.

²⁶ Stanowisko SN aprobują: S. Hoc (tamże), B. Kurzępa (*Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000 r. I KZP 60/99*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 11, s. 95-99), M. Wawran (*Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000r. I KZP 60/99*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 12, s. 110-113).

²⁷ Krytycznie oceniają: W. Grzeszczyk (*Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000 r. IKZP 60/99*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2000, nr 10, s. 493-496), S. Waltoś (*Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2001, s. 367), K. Dudka (*Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000 r. IKZP 60/99*, „Państwo i Prawo”, 2000, nr 12, s. 106-110).

Na podstawie nowelizacji k.p.k. z dnia 10 stycznia 2003 r. w art. 241 wyrazy: „treści przekazów informacji innych niż rozmowy telefoniczne” zastąpiono wyrazami: „treści innych rozmów lub przekazów informacji, w tym korespondencji przesyłanej pocztą elektroniczną”.

III. OBOWIĄZEK DENUNCJACJI

W art. 240 k.k.²⁸ przewidziano obowiązek denuncjacji. Dotyczy on m.in. przestępstw: zdrady głównej, zamachu stanu, szpiegostwa, zamachu na życie Prezydenta RP. Warto wspomnieć, że przepis art. 134 k.k. nie przewiduje karalności przygotowania do zamachu na życie Prezydenta RP. Nie będzie więc można ukarać tego, kto nie doniesie o znanym mu, a przygotowywanym zamachu na życie Prezydenta RP, ponieważ nie zostanie spełniony wymóg art. 240 § 1, aby było to „przygotowanie karalne”. Jest to błąd legislacyjny, wymagający stosownej korekty poprzez ustanowienie normy przewidującej karalność przygotowania do zamachu na życie Prezydenta RP.

L. Wilk²⁹ również dostrzega tę kwestię, uważa jednak, że umieszczenie art. 134 k.k. w wykazie czynów objętych prawnokarnym obowiązkiem denuncjacji jest praktycznie bezprzedmiotowe. Przy usiłowaniu bowiem, jak i tym bardziej dokonaniu zamachu na życie Prezydenta RP z reguły przecieź – jego zdaniem – występować będzie przesłanka, że organy ścigania wiedzieć będą o popełnionym czynie, zwalniająca od obowiązku denuncjacji. Trudno sobie wyobrazić – jak sądzi – aby było inaczej. Natomiast w tej fazie, w której organy te jeszcze mogą o przygotowaniach nie wiedzieć, w fazie przygoto-

²⁸ „Artykuł 240 § 1. Kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 118, 127, 128, 130, 134, 140, 148, 163, 166 lub 252 i nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Nie popełnia przestępstwa określonego w § 1, kto zaniechał zawiadomienia, mając dostateczną podstawę do przypuszczenia, że wymieniony w § 1 organ wie o przygotowywanym, usiłowanym lub dokonanym czynie zabronionym, nie popełnia przestępstwa również ten, kto zapobiegł popełnieniu przygotowywanego lub usiłowanego czynu zabronionego określonego w § 1.

§ 3. Nie podlega karze, kto zaniechał zawiadomienia z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu”.

²⁹ L. Wilk, *Obowiązek denuncjacji w prawie karnym (art. 240 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 1, s. 28.

wania, kiedy obowiązek denuncjacji miałby swój sens, tam takiego obowiązku nie ma.

Przestępstwo uchylania się od denuncjacji było znane art. 9 rozporządzenia Prezydenta RP z 16 lutego 1928 r. o karach za szpiegostwo i niektóre inne przestępstwa przeciwko państwu i art. 21 rozporządzenia Prezydenta RP z 24 października 1934 r. o niektórych przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu państwa.

W Polsce Ludowej szczegółowo przewidziano odpowiedzialność karną za uchylanie się od denuncjacji (art. 11 dekretu PKWN z 30 października 1944 r. o ochronie państwa; art. 18 dekretu z 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa; art. 254 k.k. z 1969 r.).

Przestępstwo z art. 240 k.k. jest przestępstwem indywidualnym co do czynu, niektóre osoby są zwolnione z obowiązku doniesienia o przestępstwie, o którym mowa w art. 240 k.k. (osoby, których nie wolno przesłuchiwać jako świadków, zgodnie z art. 178 k.p.k.: obrońca sądowy – co do faktów, o których dowiedział się udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę, oraz duchowny – co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi)³⁰, Z poglądem tym nie zgadza się A. Marek³¹, twierdząc, że art. 178 k.p.k. ustanawia jedynie zakresy dowodowe, tzn. zakaz przesłuchania na okoliczności, o których obrońca dowiedział się udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę. Nie uchyla on powszechnego obowiązku zawiadamiania o najcięższych zbrodniach. Stąd, według niego, przekazanie przez adwokata wiadomości o planowanej zbrodni (np. zabójstwie, zamachu bombowym) jest obowiązkiem, aczkolwiek nie musi on ujawniać nazwiska klienta, od którego powziął tę wiadomość.

Należy zaznaczyć, że ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. – *Prawo prasowe*³² – w art. 16 ust. 1 stanowi, że dziennikarz jest zwolniony od zachowania tajemnicy zawodowej, o której mowa w art. 15 ust. 2, w razie gdy informacja, materiał prasowy, list do redakcji lub inny materiał o tych charakterze dotyczą przestępstw określonych w art. 240 k.k. albo autor lub osoba prze-

³⁰ B. K u n i c k a - M i c h a l s k a, *Przestępstwa przeciwko ochronie informacji i wymiarowi sprawiedliwości. Rozdział XXX i XXX III Kodeksu Karnego. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 139-140; M. S z e w c z y k, [w:] *Kodeks karny. Komentarz do części szczególnej*, red. A. Zoll, Kraków 1999, s. 830.

³¹ A. M a r e k, *Prawo karne*, Warszawa 2001, s. 621.

³² Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm.

kazująca taki materiał wyłącznie do wiadomości dziennikarza wyraził zgodę na ujawnienie jej nazwiska lub tego materiału.

Zdaniem B. Kunickiej-Michalskiej³³ w związku z treścią art. 138 § 2 k.k. nasuwa się istotna wątpliwość, czy obowiązkiem doniesienia z art. 240 k.k. objęte są również przypadki, o których mowa w art. 138 § 2 k.k. Przepis ten nie jest wymieniony w treści art. 240 k.k. Według niej czyny te popełnione na szkodę państwa sojuszniczego nie są objęte obowiązkiem doniesienia wynikającym z art. 240 k.k. Wprawdzie – jak zauważa – być może celowe byłoby objęcie takich przestępstw obowiązkiem doniesienia, co innego jednak wynika z art. 240 k.k. Przepisy prawa karnego nie powinny być interpretowane rozszerzająco (obowiązuje zakaz analogii na niekorzyść sprawcy). Artykuły 127-130 zawierają przestępstwa popełniane na szkodę RP, a zatem rozciągnięcie obowiązku doniesienia na podobne czyny, godzące jednak w inne państwa, wymagałoby wyraźnej dyspozycji ustawodawcy, której – jak podkreśla B. Kunicka-Michalska – brakuje.

W art. 240 § 1 k.k. jest mowa o „zawiadomieniu” organu powołanego do ścigania przestępstw, jeśli ma się wiarygodną wiadomość o czynach zabronionych w nim określonych. Brak jest wyjaśnienia, jakie okoliczności donoszący ma podać. Zdaniem L. Wilka³⁴ przepis ten nie jest sformułowany precyzyjnie. Według B. Kunickiej-Michalskiej³⁵ wystarczy, by zawiadamiający podał tylko ogólne dane (fakty), jednak takie, które pozwolą organowi ścigania trafić do rzeczywistego sprawcy tego przestępstwa lub przynajmniej poznać fakty, umożliwiające bądź zapobieżenie dokonania czynu, bądź wszczęcie postępowania karnego. Musi to być bowiem zawiadomienie rzeczywiste, a nie pozorne.

Z art. 240 § 1 k.k. wynika, że wystarczy ogólna informacja o przygotowaniu, usiłowaniu lub dokonaniu wskazanego w tym przepisie czynu zabronionego, bez podawania szczegółowych danych.

Obowiązek doniesienia o przestępstwie z art. 240 k.k. powstanie tylko wówczas, gdy uzyskana wiadomość o przestępstwie jest wiarygodna. Wiadomość jest wiarygodna, jeśli istnieje obiektywny dowód czynu zabronionego,

³³ K u n i c k a - M i c h a l s k a, *Przestępstwa przeciwko ochronie informacji*, s. 145-146.

³⁴ W i l k, *Obowiązek denuncjacji*, s. 21 nn.

³⁵ K u n i c k a - M i c h a l s k a, *Przestępstwa przeciwko ochronie informacji*, s. 148-149.

jak też treść wiadomości wzbudza przekonanie, że czyn zabroniony został istotnie popełniony³⁶.

BIBLIOGRAFIA

- D u d k a K.: Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000 r. IKZP 60/99, „Państwo i Prawo”, 2000, nr 12, s. 106-110.
- G a r d o c k i L.: Prawo Karne, Warszawa 2001.
- G l o n e k A.: Kilka uwag na marginesie opracowań S. Hoca i P. Tomaszewskiego na temat art. 10 ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa, zamieszczonych w WPO 1992, nr 3-4, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1994, nr 2, s. 43-47.
- G r a j e w s k i J.: Instytucja świadka koronnego w procesie karnym, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1994, nr 3-4.
- G r z e s z c z y k W.: Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000r. IKZP 60/99, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2000, nr 10, s. 493-496.
- H o c S. [w:] O. G ó r n i o k, S. H o c, S. M. P r z y j e m s k i, Kodeks karny. Komentarz, t. III, Gdańsk 1999, s. 30-??.
- H o c S.: Glosa do postanowienia SN z dnia 23 sierpnia 2000 r. WZ 34/2000, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 2001, nr 1, s. 156-???
- Glosa do uchwały SN B Izba Karno z dnia 21 marca 2000 r., I KZP 60/99, „Orzecznictwo Sądów Polskich”, 2000, nr 11, s. 563-566.
- Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000 r. I KZP 60/99, „Orzecznictwo Sądów Polskich”, 2000, nr 11, s. 565.
- Glosa do uchwały Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 stycznia 1996, nr 12/94, „Państwo i Prawo”, 1996, nr 8-9, s. 163-166.
- O niektórych aspektach organizacji, zakresu kompetencji i funkcjonowania służb bezpieczeństwa narodowego Republiki Węgierskiej, „Przegląd Sejmowy”, 1998, nr 6, s. 49-50.
- Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, Opole 2002.
- Refleksje na marginesie art. 10 ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1992, nr 3-4, s. 31-38.
- Szpiegostwo w nowym kodeksie karnym, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1998, nr 1-2, s. 44-??.
- Uwagi krytyczne o ustawie o ochronie informacji niejawnych, „Prokuratura i Prawo”, 2001, nr 3.
- K m i e c i a k H.: Nowe granice właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych (Część II), „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1998, nr 1-2, s. 15-16.

³⁶ Tamże, s. 154.

- K u n i c k a - M i c h a l s k a B.: Przepęstwa przeciwko ochronie informacji i wymiarowi sprawiedliwosci. Rozdział XXX i XXX III Kodeksu Karnego. Komentarz, Warszawa 2000.
- K u r z ę p a B.: Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000 r. I KZP 60/99, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 11, s. 95-99.
- Podstęp przy zwalczaniu przestępczości zorganizowanej, „Prokurator”, 2001, nr 1, s. 46-47.
- Świadek koronny w polskim procesie karnym, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9.
- M a r e k A.: Prawo karne, Warszawa 2001.
- M u r z y n o w s k i A.: Podstawowe zasady rzetelnego procesu a problem zróżnicowania form postępowania w sprawach o przestępstwa, „Prokuratura i Prawo”, 2001, nr 1, s. 13-??.
- P r z y j e m s k i S. M.: Prawo karne wojskowe, Gdańsk 1999.
- R o x i n C.: Strafverfahrensrecht, München 1995.
- S z e w c z y k M. [w:] Kodeks karny. Komentarz do części szczególnej, red. A. Zoll, Kraków 1999, s. 830-???
- T a r a c h a A.: Zakres czynności operacyjno-rozpoznawczych w świetle ustawodawstwa „policyjnego”, [w:] Kierunki i stan reformy prawa karnego, red. T. Bojarski, E. Skrętowicz, Lublin 1995, s. 106-???
- T o m a s z e w s k i P.: Uwagi do artykułu na temat „Refleksje na marginesie art. 10 ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa”, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 1992, nr 3-4.
- W a l t o ś S.: Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym, Warszawa 1968.
- Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2001.
- Świadek koronny B obrzeża odpowiedzialności karnej, „Państwo i Prawo” 1993, nr 2.
- W a r a n M.: Glosa do uchwały SN z dnia 21 marca 2000r. I KZP 60/99, „Państwo i Prawo” 2000, nr 12, s. 110-113.
- W i l k L.: Obowiązek denuncjacji w prawie karnym (art. 240 k.k.), „Prokuratura i Prawo”, 1999, nr 1, s. 28-???

THE PROBLEM OF PROSECUTING PERPETRATORS
OF OFFENCES AGAINST THE POLISH REPUBLIC

S u m m a r y

The aim of the article is to present the basic problems of prosecuting perpetrators of offences against the Polish Republic (Art. 127-139 of the Penal Code). The competence of the prosecution agency and of the administration of justice (Agency of Internal Security, Police, Military Intelligence Service, Military Police, common courts of law and military courts) are characterized. Attention is drawn to the significance of operational-reconnaissance actions

within the range of adjudicating and fighting the offences against the Polish Republic. Also the essence is presented of the duty to denounce that is defined in Art. 240 of the Penal Code, in the context of prosecuting of offences against the Polish Republic.

Translation by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: szpiegostwo, denuncjacja, kontrola operacyjna, czynności operacyjno-rozpoznawcze, bezpieczeństwo państwa.

Key words: espionage, denunciation, operational control, operational-reconnaissance actions, security of the state.